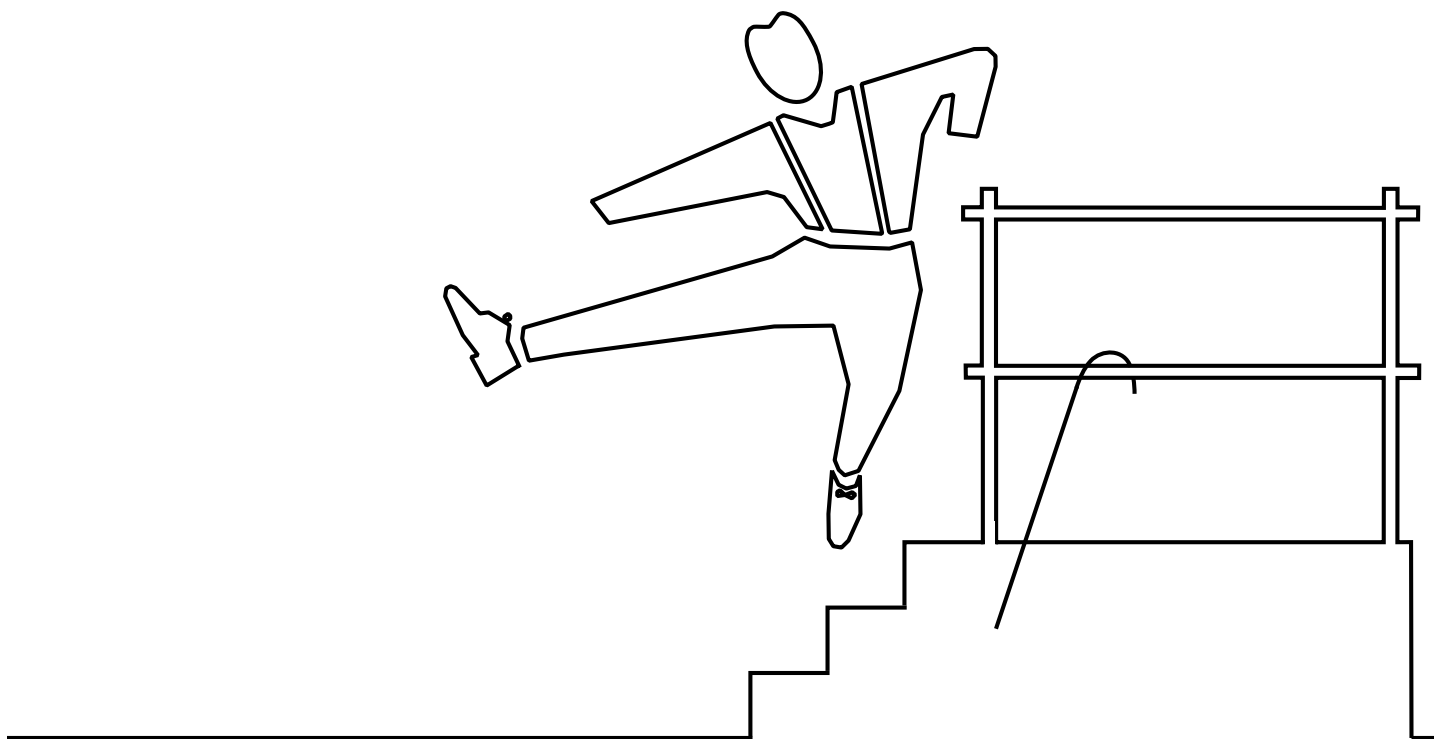

STADSVETERANEN

‘Stadsveteranen’
een verhalend
onderzoek naar gelukkig
oud worden in de stad

8-House, Copenhagen
foto: www.big.dk/#projects-8

essay #2.

P70

Van hofjes tot aan het getal 8?

antropologische-architectonische blik op schaal en groepsmix voor de stadsveteraan
door Dr. Ir. Dort Spierings HAN Built Environment / Civil Society Lab

Waarom worden velen wild enthousiast van hofjes? En bouwen we zoveel anders?

Als ik een hofje binnenloop of enkel binnenkijk overvalt me een gevoel van schoonheid en zuiverheid, maar vaak ook weemoed. Zo wil ik wonen, zo zouden we moeten wonen, zo wil ik oud worden. Dat gebeurt me in het Teylershofje in Haarlem, het Wildemanshofje in Alkmaar of in de relatieve stilte van de Begijnhof in Amsterdam. En het gebeurt bij bijna iedereen die met me meekijkt. De schaal, de beslotenheid, de relatieve rust roept die gevoelens op, en daarbij direct het idee: waarom bouwen we niet meer hiervan? Omdat het te benauwd is, te klef?

Goede vragen, nu we op zoek zijn naar de wenselijke schaal en mix voor woonvormen voor beschut zelfstandig wonen. Kan dat dan ook voor de stadsveteraan? Kan dat ook gemengd met minder vitaal of met nog jongere bewoners? Doen we dat al meer in dorpen dan in steden? Het hofje kent in algemene zin een binnenplaats of binnentuin met daar omheen een aantal woningen. Door de vorm wordt een zekere beslotenheid en verbondenheid bewerkstelligd. Zou het daarmee ook iets betekenen voor de huidige tijd van zoeken naar sociale cohesie binnen een woonvorm voor de stadsveteraan?

In Kopenhagen staat het gebouw Digit8, een achtvormige, omhooglopende straat met 475 rijtjeshuizen, lofts en penthouses en daarnaast kantoren, een prachtig restaurant en een enkel winkeltje. Een vorm van het stedelijk hofje 2.0? Te groot om een sociale eenheid te vormen of juist heerlijk anoniem daardoor? In ieder geval veilig, comfortabel, gericht op sociaal contact met de hellende-straat-bbq.

Invloeden van schaalgrootte en groepsmix op ervaren veiligheid en verbondenheid

In het onderzoek De wenselijke schaal, fysieke schaalgrootte en sociale kwaliteit van wonen in woonzorgcomplexen (Spierings, 2014) is gekeken naar beweegredenen om te verhuizen naar een meer beschutte woonvorm. Als belangrijkste komen daarbij naar voren: het aanwezige fysieke comfort, de verwachte fysieke en zorggerelateerde veiligheid en de sociale interactie. Daarmee vormt zich een pleidooi om beschut zelfstandig wonen naast zelfstandig thuis oud worden als een bruikbare en waardevolle variant te zien. Zeker als het alternatief betekent in een minder geschikte woning of woonomgeving te wonen of geforceerd te moeten verhuizen naar intensieve institutionele zorg.

“Hier is een dorp in de hoogte... als het zo vervelend weer is... loop je even naar het atrium. Daar is altijd iemand waar je een praatje mee kunt maken.”

Waarde van sociale interactie - Bewoner Bergweg, Rotterdam: Zeer grootschalig – Gemengd met zwaardere zorg

Ontmoetingsruimte als motor van sociale cohesie

Als motor van de sociale cohesie blijkt een gebouwgebonden ontmoetingsruimte, niet in de buurt, maar in het gebouw zelf, cruciaal. Alleen zo ontstaat een wij-gevoel op gebouwniveau die als basis kan dienen voor het delen van koffie, maaltijden en meer. Een belangrijk verschil met oudere concepten is mogelijk doordat vitale bewoners zelf de regie en uitvoering van het programma ter hand kunnen nemen. Goedkoper en effectiever waar het om eigenaarschap gaat. Creëer daarvoor nieuwe maar transformeer ook bestaande appartementencomplexen voor beschut zelfstandig wonen door toevoeging van een ontmoetingsruimte. Faciliteer bewonersinitiatieven door beschikbaar stellen van een gemeenschappelijke ruimte en middelen.

“Dat moet je weer eerst vragen aan dat bestuur... Wij mogen niks zelf organiseren.”

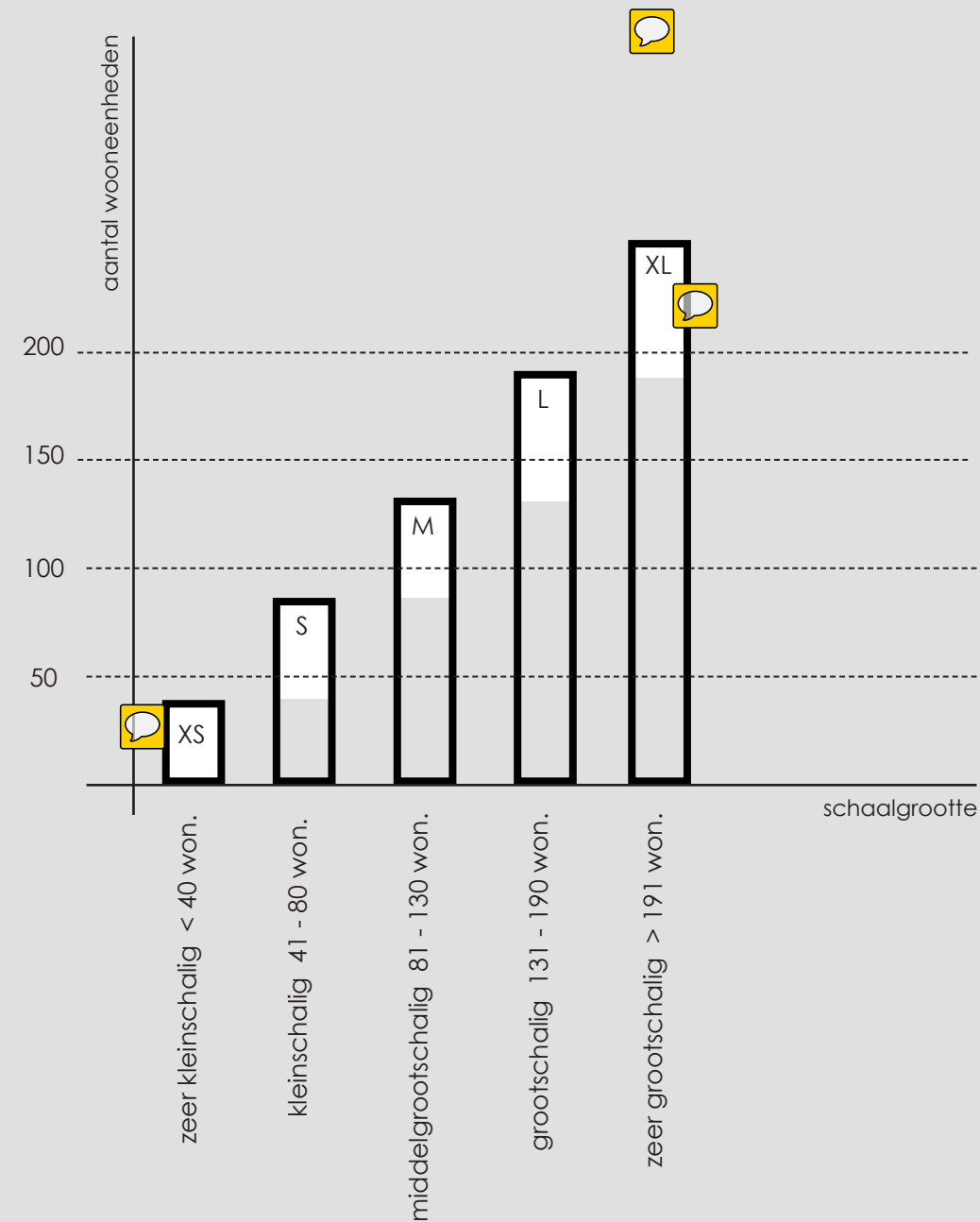
Eigen regie welzijnsactiviteit - Bewoner Domus Bona Ventura, Nederweert: Kleinschalig – Gemengd met zwaardere zorg

Waardering voor kleinschaligheid maar ook voor grootschaligheid

Van oudsher is er veel waardering voor kleinschalige oplossingen vanuit vermeende bewonersvoorkeuren en neigen financiële organisatievoordelen tot grootschalige oplossingen.

Dit blijkt niet het gehele antwoord. Kleinschaligheid wordt inderdaad door vele bewoners gewaardeerd vanwege de verwachte huiselijkheid en veiligheid en door beslissers vanwege de mogelijkheden tot maatwerk. Echter, grootschaligheid wordt in vergelijkbare mate gewaardeerd door bewoners vanwege de levendigheid, anonimiteit, keuzevrijheid in contacten en een groter aanbod aan activiteiten. Met name in de stad als vertrouwde habitat van de stadsveteraan.

Dit is een pleidooi voor een diversiteit in het aanbod, kleiner naast groot, groter naast klein. Voldoende levendigheid, levensvatbaarheid met een ondergrens van 25-40 wooneenheden.

Wenselijke variatie voor de stadsveteraan in schaal

Voldoende herkenbaarheid en identificeerbaarheid met een bovengrens van 300-350 wooneenheden. Overigens lastiger te realiseren in dorpen vanwege gebrek aan voldoende schaalgrootte.

Van de vooronderstelling dat een middelgrote schaal 'the best of both worlds' zou zijn, blijkt het tegendeel waar: de huiselijkheid van de kleine schaal wordt gemist en de voordelen van de grote schaal komen nog niet tot uiting. Daarmee is middelschaal vlees noch vis. Het geconstateerde omslagpunt waar sociale controle overgaat in anonimiteit, beide met hun voor- en nadelen, ligt bij 80-120 wooneenheden. De wenselijke schaal betreffende sociale kwaliteit van wonen lijkt wel afhankelijk van de situering, waarbij kleinschaligheid meer gewenst is in dorpen en grootschaligheid in steden. De stadsveteraan zal geneigd zijn te kiezen voor een van de uitersten in schaal.

"Dan heb je ook nog verschillende typen mensen. De één, nou, dat is niet zo mijn type, de ander die spreekt je meer aan. Als je een hele kleine groep hebt dan ben je teveel op elkaar aangewezen."

Sociale controle en anonimiteit - Bewoner Menno Simons, Amsterdam: Zeer grootschalig – Gemengd met zwaardere zorg

Sociale cohesie wordt nadrukkelijk beïnvloed door groepsmix, confrontatie en relationele agressie zorgen voor wankel evenwicht

Voor het veiligheidsgevoel is de aanwezigheid van een professional belangrijk, ook al wordt daar geen beroep op gedaan. Niet op afstand via een inluisterkanaal, maar daadwerkelijk fysiek zichtbaar aanwezig in het gebouw. Meer dan viervijfde van de onderzochte beschut zelfstandig woonvormen hebben een gemengde samenstelling met mindere vitale ouderen. Eén achtste waren enkel voor vitale ouderen en één enkel complex was gemengd met minder vitaal en met jongeren, starters en gezinnen. Tot een menging met circa een vijfde zwaardere zorg, vormen zich geen nadelen, enkel de voordelen van aanwezigheid van een ontmoetingsruimte en een professional. Daarboven kantelen een aantal cruciale aspecten. De inspanning die de gezonde ervaart om de minder gezonde te helpen, een praatje te maken, stoel aan te schuiven, loopt op. Het verlenen van informele zorg geschiedt in deze woongemeenschappen minder. Dit was nog nadrukkelijker in het complex

gemengd met jongeren, starters en gezinnen. Kennelijk ondermijnt een te gespreide of te grote menging het concept beschut wonen en bovenal de vitaliteit van de woonvorm als geheel, er zal zich ook minder vitale senioren melden. Evenals in verpleeg- en verzorgingshuizen is relationele agressie, zoals roddelen en uitsluiten, aanwezig en van invloed op de sociale kwaliteit van wonen. Een grotere percentage menging leidt tot meer relationele agressie. Het pleidooi wat hieruit is af te leiden is en onverminderd zal gelden voor de stadsveteraan: meng met mate.

"Het is hier beneden een mooie fruitschaal, maar zolang die twee rotte appels er zitten, is de sfeer om te snijden."

Confrontatie en relationele agressie - Bewoner Malburgstaete, Arnhem: Grootschalig – Gemengd met zwaardere zorg en niet-zorg

Wat betekent dit voor de vormen waarin we willen wonen?

Als we met de conclusies uit de voorgaande paragrafen een gewenste variatie in schaal en mix hebben kunnen vaststellen en deze deels ook in specifieke zin voor de stadsveteraan vasthouden, kunnen we terugkomen op de charme van het oude en het nieuwe hofje. Het oude hofje valt daarbij als kleinschalig en veelal als niet gemengd te karakteriseren. Daarmee beantwoordend aan een overzichtelijke en daarmee veilige woonvorm aan het linkeroeinde van zowel het schaalgrootte- als het groepsmix spectrum. Men weet met wie men woont, door de hoeveelheid en de eenduidigheid van de bewonersgroep. Het nieuwe 'hofje', de Digit8, zit wat betreft schaalgrootte aan het verre rechtse uiterste van meer dan 400 woningen, en daarmee op een welhaast on-Nederlands grootschaligheid. Echter zo blijkt uit het onderzoek, ook dat concept beantwoordt aan de wens van een flinke groep stadsveteranen, die juist anonimiteit en veel keuze uit bewoners, generaties, doelgroepen, maar ook activiteiten en voorzieningen prefereren. Er is daarmee niet één antwoord, zeker niet op de schaalgrootte te geven. Zowel de kleine als de grote schaal bedienen woonwensen van ouderen. Wel is de gemiddelde stedeling en dus ook de gemiddelde stadsveteraan vaker dan de gemiddelde Nederlander op een grootschalige, want meer anonieme en diverse woonomgeving gesteld.

Ten aanzien van de groepsmix is er een zekere bandbreedte van een vijfde minder vitaal ten opzichte van vitaal aan te geven, waarboven informele hulp afneemt en een vitale woongemeenschap lastig wordt. En daarnaast is het interessant meer studie van het mengen met jongeren, starters en gezinnen te maken. Het zogenaamde meergeneratiewonen zoals dat in Duitsland meer gewoon en succesvol is. De manier van toewijzing van woningen speelt hier een belangrijke rol bij het 'eigenaarschap' en draagvlak en daarmee de sociale cohesie. Als we terugkijken naar wat een hofje tot een hofje maakt is dat, naast de groepsgewijze woning, de aanwezigheid van een binnenplaats of binnentuin waardoor een zekere beslotenheid en verbondenheid ontstaat. In het beschut zelfstandig wonen onderzoek zijn ook andere bouwvormen dan een hofje bekeken, die zonder deze beslotenheid wel de verbondenheid kenden. De schaalgrootte en groepsmix van de bewonersgroep bleken daarbij maatgevend. En daarnaast bleek de aanwezigheid van een gezamenlijke ruimte cruciaal, deze stimuleert de sociale cohesie door het informeel ontmoeten.

Kortom zorg dat er voor de stadsveteraan het nodige bewust te kiezen valt uit kleinschalige en grootschalige woonvorm, hou de groepsmix binnen zekere grenzen en zorg voor een gemeenschappelijke ruimte als essentiële motor voor de sociale cohesie!

Tijdens de klankbord-bijeenkomsten is intensief en constructief samengewerkt met de co-financiers. Hun missies verdienen daarom een plek in deze studie. Wat is hun wens voor het verbeteren van de stad voor de stadsveteranen op de schaal van de stad, de buurt, het gebouw en de woning?

aan het woord:

- het Bouwbedrijf
- de Belegger
- de Corporatie
- de Zorgverlener
- de Makelaar
- de Gemeente
- de Ontwikkelaar

Heren 5 architecten:

Bas Liesker, Meintje Delisse

Academie van Bouwkunst:

Bob Kluivers, Rafael Berny

Dank aan

Fotografie:

Herman Stukker

Stadsveteranen:

Stadsdorp Oud Zuid: Dick (67), Anneke (70), Jaqueline, Brecht (48) en Olga (71)
Stadsdorp de Pijp: Anna (63), Irene (67), Mia (64), Riet (67), Wiep (68), Aniet (62), Willy (62), Magda (68) en Atie (68)

Eigenwijs met Leegstand: Carolien (66), Ineke (65), Hans (68), Anne (62), Manu (61), Evert (55), Mia (64), Lex (61) en Vincent (61 jaar)

Netwerk Zuidoost: Jenny (65), Jessica (64), Jaap (69) en Michel (68)

Huiskamer Slotervaart: Marjolein (65), Ulvia (65), Rolina (76), Hedder (72) en Hafida (48)

Overige plekken: Frits (75), Angelique (71) en Ben

Co-financiers

Helma Spuls & Myriam Zuidervaart (Bouwinvest), Eva Hekkenberg & Wim Looijen (AM), Winfred de Nijs & Niels van Meekeren (bouwbedrijf de Nijs), Aad van Meel, Guido de Jong & Ivar Vermazen (Eigen Haard), Menno Mönch (Hoekstra en van Eck), Marjo Haverkate & Bianca Isthá (Amsta), Lous Vinken (Gemeente Amsterdam)

Experts:

Dort Spierings (HAN), Jan Latten (UvA), Yvon Hoogendijk (Grijzelente)